

*Л. І. Нейкова,
д. е. н., проф., завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національний університет харчових технологій, м. Київ
К. Р. Маноха,
магістрант, Національний університет харчових технологій, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ВИХОДУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК НА ЗАКОРДОННІ РИНКИ

*L. I. Neykova,
doctor of economic Sciences, Professor, Head of the Department of management of foreign
economic activity,
National University of food technologies, Kyiv
K. R. Manokha,
master, National University of food technologies, Kyiv*

THE PROBLEMS OF ENTERING THE DOMESTIC ENTERPRISES OF MILK PROCESSING SUBCOMPLEX OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX ON THE FOREIGN MARKETS

*На основі аналізу сучасного стану підприємств
молочної галузі АПК розкрито дві групи причин
стримування їх виходу на закордонні ринки які пов'язані
з недосконалістю державної політики у сфері
зовнішньоекономічної діяльності та з гальмуванням
експортної діяльності на рівні самих підприємств та
запропоновано рекомендації щодо вдосконалення
системи державної підтримки українських
товаровиробників-експортерів та заходів щодо
удосконалення системи менеджменту безпосередньо на
рівні підприємств.*

*In the article on the basis of analysis of the current state of
public enterprises are analyzed the reasons of their
deterrence entry into foreign markets, including the
identification of two groups of causes related to: imperfect
state policy in the sphere of foreign economic activity and
the inhibition of the international activity of the enterprises*

themselves. Based on this analysis, recommendations are made to improve the system of state support for ukrainian exporters and appropriate measures that can improve and accelerate the exit of enterprises to the world markets.

Ключові слова: *закордонні ринки, експорт, підприємства, молочна галузь.*

Keywords: *foreign markets, export, enterprises, dairy industry.*

Постановка проблеми: Для низки молокопереробних підприємств, що стало розвиваються, а якість продукції і її асортимент відповідає світовим критеріям та потенціал їх виробництва значно перевищує внутрішні потреби країни, дозволяють ставити питання щодо виходу своєї продукції за межі країни і зайняття певної ніші на світовому ринку молочної продукції. В Україні функціонують підприємства, продукція та послуги яких є конкурентноздатними не тільки на вітчизняному ринку.

Основними причинами, що перешкоджають виходу національних молокопереробних підприємств на міжнародні ринки є:

- нестача фінансових ресурсів;
- моральна застарілість та фізична зношеність основних засобів;
- використання застарілих технологій та ін.

Для виявлення факторів, що заважають виходу підприємств молокопереробного підкомплексу АПК на закордонні ринки доцільним є проведення аналізу сучасного стану підприємств даної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проблемні питання діяльності молокопереробних підприємств розглядаються у працях багатьох вчених, зокрема Андрійчука В.Г.[3], Дем'яненко М.Я[5], Мостенської Т.Л.[4], та інших вчених.

Метою статті є розкриття причин стримування експорту продукції підприємств молочної галузі АПК на закордонні ринки збуту.

Виклад основного матеріалу: Розвиток АПК визнано найбільш ефективним напрямком розвитку вітчизняної економіки на державному рівні. Важливе місце в сільському господарстві, що є складовою агропромислового комплексу займає молочна галузь, яка забезпечує населення продуктами харчування, що мають важливе значення для забезпечення здоров'я населення, оскільки створені природою та мають у своєму складі практично все, що необхідно організму людини.

Молочна промисловість України є великою індустріальною галуззю, виробнича потужність якої з переробки молока досягає 18 млн.т. на рік. Наявні потужності переробної промисловості використовуються в середньому на 20-45%, а рівень їх використання залежить, з одного боку, від кількості та якості сировини, з іншого - купівельної спроможності населення. Деякі вчені звертають увагу на зниження купівельної спроможності громадян як першопричину неповного використання потужностей національними підприємствами. Так, зниження реальних доходів населення та демографічна криза зумовили зменшення споживання молочної продукції, а отже, і її виробництва на молокозаводах, що негативно вплинуло на обсяги заготівель продукції молока в сільськогосподарських підприємствах.[6] Інші економісти причиною неповного

використання потужностей підприємств молокопереробної промисловості вважають недостатню кількість високоякісної сировини за рахунок зменшення поголів'я та зниження продуктивності корів. Аналіз цієї причинно-наслідкової послідовності має здійснюватися в площині визначення несприятливих факторів функціонування безпосередньо підприємств переробної промисловості.

Джерела неофіційної інформації свідчать, що протягом кількох останніх років молочний ринок є одним з найсуперечливіших в Україні. Показники української молочної галузі не зовсім відповідають дійсності: офіційні джерела статистичної інформації свідчать одне,[2] а дослідження, на які опираються вітчизняні товаровиробники молочної продукції, говорять зовсім про інше. Прикладом може послугувати надання державою дотацій українським молокозаводам. Офіційно, із прийняттям нового Податкового кодексу аграрії отримали новий механізм, відповідно до якого тимчасово, до 1 січня 2015 року, сума ПДВ, що мала сплачуватися у бюджет переробними підприємствами за реалізовані ними молоко, молокопродукти, м'ясо й м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовується в спеціальний фонд та, відповідно до порядку, розробленого Кабінетом Міністрів, повертається виробникам молока та м'яса, але оскільки на сьогодні відсутні офіційно затверджені форми реєстрів, відповідно до яких виробникам молока має надаватися право на оформлення дотацій - виплати фактично не проводилися.[1]

Вітчизняні економісти стверджують, що «унаслідок невиплати дотацій поголів'я корів з початку року продовжує знижуватися. Так, за чотири місяці поточного року чисельність скоротилася на 17,4 тис. голів. Обсяги виробництва молока у 1 кварталі знизилися на 2,2% (за 4 місяці зниження на 2,9%), а продажу молока на промислову переробку - 3,1%. Крім того, закупівельні ціни на молоко зменшилися на 5,7% порівняно з відповідним періодом минулого року (з 3104,7 грн/т до 2926,6 грн/т), у тому числі: в агроформуваннях знизилися на 3,7% (з 3680,7 грн/т до 3542,7 грн/т), в індивідуальних господарствах населення - на 12,4% (з 2538,3 грн/т до 2224,3 грн/т). При цьому ціна молока в торговельній мережі зросла на 8,5% (з 2430,1 до 2636 грн/т). Реалізація готової молочної продукції знизилася на 20-30%».[6]

Так, у 2009 році, незважаючи на спад загального виробництва молока, в Україні було вироблено понад 10 млн. т сирого молока, що на 26 % більше, ніж внутрішня потреба (річна потреба в рідкому молоці в Україні становить понад 2,1 млн. т). Виробництво сухого знежиреного і незбираного сухого молока більш ніж удвічі перевищило внутрішні потреби країни, сирів – понад 30 %.[8] Такі показники дають можливість Україні займати досить високу позицію в рейтингу основних світових експортерів молочної продукції.

2010 рік позначився на діяльності підприємств молочної галузі стрибкоподібним розвитком: по-перше, ринок пережив рекордне подорожчання молочної сировини, а український споживач – аналогічне зростання цін на молокопродукти, по-друге, знову «схудло» вітчизняне молочне стадо, а існуюча система підтримки тваринників, завдяки реформаторству державних службовців виявилася майже паралізованою. Все це негативно позначилось на кількісних і якісних показниках сировинної бази галузі.

У 2011 році на українському молочному ринку тривала стагнація, обумовлена з одного боку низькою купівельною спроможністю населення, а з іншого – важким становищем самих підприємств.

До характерних тенденцій молочного ринку України в 2011 році вчені-економісти відносять наступні:

– скорочення поголів'я корів, що навіть за умови зростання продуктивності молочного стада, викликало скорочення загальне виробництво молока у 2011 р. на 1,4 % і склало 11,1 млн. т, у т.ч. у господарствах населення – на 2,1 % (8,8 млн. т, або 79 % загального обсягу); сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво молока на 1,3 %. На 1 січня в Україні налічувалося 4425,8 тис голів ВРХ, що на 1,4 % менше, ніж на відповідну дату 2011 року (табл. 1);[8]

– зростання цін на молочну сировину – ціни на молоко підвищилися протягом року на 30 %. У 2010 році середня ціна на молоко в Україні становила 3938 грн/т, що приблизно відповідало цінам на молочну сировину в Європі. 2009 рік – єдиний за останні три роки, коли було зафіксовано зниження ціни молока.[6]

Таблиця 1. Основні показники ринку молока та молочних продуктів в Україні у 2009–2011 рр.

Показник	Од. виміру	2009	2010	2011
1	2	3	4	5
Поголів'я ВРХ	тис. голів	4827	4494	4426
в т.ч. корови	тис. голів	2737	2631	2582
Виробництво молока всіх видів	тис.т	11610	11249	11086
Надійшло на переробні підприємства	тис.т	4741	4793	4615
Виробництво молочних продуктів:				
Молоко оброблене рідке	тис.т	770	801	891
Сири жирні	тис.т	224	207	178
Продукти кисломолочні	тис.т	492	479	474

Джерело: <http://www.milkua.info>

На переробні підприємства за результатами 9-ти місяців поточного року надійшло на 4% менше молока та молочних продуктів ніж за аналогічний період минулого року. Про це повідомляє державна служба статистики України. Найбільші обсяги надходжень на переробку спостерігалися в Полтавській області — 389 тис. т. частка сільськогосподарських підприємств в сукупному надходженні на переробку склала 50,5%. Найвища частка надходження молока в м. Києві (95,1%), Одеській (74,0%) та Київській(72,2%) областях.[8]

Дані щодо розподілу надходження молока на переробні заводи наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Надходження молока та молочних продуктів на переробні підприємства за 9 місяців 2013-го р.

Категорії господарств	Надійшло на переробку, тис. Т	Частка в обсягах надходження, %	Ціна, грн/кг
Господарства всіх категорій	3 528,7	100,0	2 896,5
Сільськогосподарські	1 782,4	50,5	3 305,9

підприємства			
Господарства населення	1 432,4	40,6	2 274,5
Інші господарські структури	313,8	8,9	3 409,9

Джерело: www.milkua.info

Таким чином обсяг надходження молока та молочних продуктів від сільськогосподарських підприємств за 9 місяців 2013 року складає 50,5%, а від домогосподарств – 40,6%.

Виробництво молока рідкого в Україні у вересні 2013-го р. зросло на 9% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року та склало 82,9 тис. т. Про це повідомляє Державна служба статистики України.[7]

Дані таблиці 3 свідчать, що виробництво масла вершкового зросло на 4,4% — до 8,9 тис. т, а сиру свіжого неферментованого — на 0,9% — до 8,9 тис. т. Скоротилося ж тільки виробництво сирів жирних — на 11,3% в порівнянні із вереснем 2012-го та кисломолочної продукції — на 1,5% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. [8]

Таблиця 3. Виробництво молочної продукції в Україні, тис. т

Продукція	Вироблено за:		Вересень 2013 р. у % до:		Січень-вересень 2013 р. у % до січня-вересня 2012 р.
	січень-вересень 2013 р.	вересень 2013 р.	серпня 2013 р.	вересня 2012 р.	
Молоко рідке оброблене	715	82,9	98,3	109,0	102,6
Масло вершкове	71,1	8,9	87,2	104,4	102,0
Сир свіжий неферментований, включаючи сирну сироватку та кисломолочний сир	61,1	6,9	101,9	100,9	105,4
Сири жирні	125	14,7	101,9	88,7	100,1
Йогурти та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки	399	40,1	86,5	98,5	107,8

Джерело: www.milkua.info

Розглянемо споживання молочних продуктів за споживчою сегментацією. Дані наведено у таблиці 4. Очевидно, що молодь і літні споживачі істотно відрізняються характером споживання. Підвищення загальноосвітнього рівня населення стало наслідком збільшення прихильників здорового способу життя, що в свою чергу спричинило зміну структури споживання.

Таблиця 4. Вибір молочних продуктів залежно від демографічних показників, %

Продукти	За статтю	За віком
----------	-----------	----------

	чоловіки	Жінки	до 18 років	18-30	31-40	41-55	старші 56
Молоко	30,3	34,4	27,4	34,5	33,3	33,0	41,8
Сметана	25,7	25,8	28,4	26,8	31,4	27,3	23,6
Кефір	27,6	22,5	22,1	25,6	24,0	23,6	24,5
Йогурт	19,7	23,5	24,2	26,5	20,8	16,5	18,2
Сир	7,0	6,8	8,4	6,7	9,0	11,2	11,0
Ряжанка	5,8	5,7	3,2	5,8	4,8	8,8	3,6

Джерело : www.milkua.info

Так, у споживанні молочної продукції як чоловіками так і жінками, найвищу питому вагу має молоко (близько 30%). Щодо вікових категорій, то тільки особи до 18 років найбільше люблять споживати сметану (28,4%), а інші віддають перевагу молоку, причому найвищу питому вагу у споживанні молокопродуктів молоко має у людей старших 56 років, що можливо, пов'язано з їх низькою купівельною спроможністю, що відповідно це змушує змінити їх раціон споживання.[8]

Основними споживачами сметани серед різних вікових категорій є особи від 31 до 40 років (31,4%); кефіру та йогурту – віком від 18 до 30 (відповідно 25,6% і 26,5%); сиру – від 41 до 55 років (11,2%); ряжанки – особи від 41 до 55 років (8,8%).

Щодо світового ринку молока й молочної продукції, то вже не перше десятиліття він характеризується стійкою тенденцією до росту обсягів виробництва. Так, за підсумками 2009 року виробництво молока й молочної продукції у світі склало 700,9 млн. т, тобто збільшилося на 1,8% від рівня попереднього року.

Експортний потенціал Європейського Союзу, на думку науковців, нині є найбільшим у світі і становить у перерахунку на молоко близько 15 млн. т. [5]. Однак у 2009 р. експорт з ЄС скоротився на 12% і становив 8,4 млн. т через спад у виробництві, а також через реформи у галузі. Ситуація на світовому молочному ринку в 2009 році найбільше вплинула на країни Європейського Союзу. Зниження переробними підприємствами закупівельних цін на молоко призвело до збитковості галузі та погіршення фінансового стану фермерських господарств. В окремих країнах ЄС закупівельні ціни на молоко знизилися на 30-40% і становили 18-21 євроцент/літр.[6] Це при тому, що рівень беззбиткового виробництва забезпечувала ціна близько 33 євроценти/літр. Внутрішні ціни на молочну продукцію знизилися так, що оператори ринку продавали масло та сухе знежирене молоко за інтервенційними цінами. До того ж, здійснювали субсидування експортних поставок продукції.

Загальний обсяг виробництва молока в світі досяг 613,4 млн. тонн у 2009 р., або збільшився проти 1990 р. на 11,5%, а в 2011 році обсяг виробництва молока в світі досяг 708,7 млн. тонн. Найбільшу частку становить коров'яче молоко – 84,1%, досить високу буйволяче – 12,4%, козине - 2,0%, овече - 1,3%, верблюже - 0,2%. За період 1990 – 2011 рр. виробництво коров'ячого молока в світі збільшилось з 479,2 млн. тонн до 708,7 млн. тонн, або на 47,%. Україна у 1990 р. займала досить високі позиції в світі щодо обсягів виробленого молока (5,1% світового обсягу), але вони втрачені про це свідчать дані таблиці 5.

Таблиця 5. Динаміка виробництва коров'ячого молока в світі, млн. тонн

Країна	Роки						з 2011р. до 2010р., в %.
	1990	2007	2008	2009	2010	2011	
США	67,0	77,2	77,3	77,6	87,5	89,0	100,1

Індія	22,2	35,3	38,3	37,8	50,3	121,2	242
Росія	55,7	33,1	33,0	30,9	31,9	31,7	81,4
Німеччина	31,3	28,0	28,4	28,0	29,1	30,3	108,5
Франція	26,1	25,2	24,6	24,2	23,3	25,3	100,6
Бразилія	14,9	22,6	23,3	23,3	30,8	33,0	107
Китай	4,4	13,4	17,8	18,9	24,0	37,4	155,8
Нова Зеландія	7,5	14,1	14,4	14,8	16,2	18,9	117
Великобританія	15,3	14,9	15,1	14,6	14,3	14,1	97,9
Україна	24,5	14,1	13,3	13,7	11,0	11,1	100,1
Польща	15,8	12,0	11,9	12,4	12,3	12,1	98,3
Нідерланди	11,8	10,8	11,2	11,1	11,5	12,0	104
Італія	11,1	11,4	11,2	10,7	11,2	11,6	103
Австралія	6,4	11,6	10,6	10,4	10,1	9,6	95
Інші країни	190,5	184,3	186,2	187,4	235,0	251,4	106,8
Світ	479,2	508,0	516,8	515,8	599,4	708,7	118,1

Джерело: www.milkua.info

Таким чином, аналіз динаміки виробництва коров'ячого молока свідчить, що у світі відбувається чітка тенденція до суттєвого збільшення обсягів виробництва цього важливого продукту харчування.

Світовим лідером із виробництва молока є Індія (121,2 млн. тонн). Друге місце належить США (89 млн. тонн), а на третьому розташувався Пакистан (35,6 млн. тонн). В цілому у світі в 2011-му році фактично було вироблено 708 млн. тонн коров'ячого молока. Високорозвинені країни, такі як Франція, Німеччина, Італія та інші члени ЄС, що досягли достатнього рівня виробництва і споживання молочної продукції в останні роки, як правило, стали на шлях стабілізації виробництва або навіть деякого скорочення обсягів. За останнє десятиріччя в країнах ЄС відбулося зменшення виробництва молока, але при цьому, за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO) світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі.

Так, якщо в грудні 2009 року загальний індекс цін на продовольчі продукти становив 172,4% (на цукор 334,0%, масла і жири - 169,3, зернові 171,1, молоко - 215,6, м'ясо - 120,1%), то у грудні 2010 року він зріс до 214,7%, при цьому індекс цін на цукор становив 398,4%, масла і жири - 263,0, зернові - 237,6, молоко - 208,4%, м'ясо - 142,2%. «Фронтальне» зростання основних цінових індексів дало експертам підстави говорити про загострення світової продовольчої кризи.[8]

Україна в 2011-му році виробила 11,1 млн. тонн молока і за обсягом виробництва посіла 17-те місце у світі. Про це повідомляє сайт DairyNews, посилаючись на дані німецької дослідницької компанії IFCN [6].

Негативний вплив на зменшення обсягів виробництва молока спричинило стрімке скорочення поголів'я корів починаючи з 1991 року. Однією з основних причин такого стану, вітчизняні економісти вважають прогалини в системі державного регулювання розвитку агропромислового комплексу та відсутність належних умов кредитування виробників продукції тваринництва. Також, важливою причиною виступає диспаритет цін на сировину для виробництва продукції (кормів та витрат по утриманню корів) та закупівельних цін на молоко. Подолання цієї проблеми має стати одним із пріоритетних моментів для вирішення продовольчої безпеки України.

Попри те, що у деяких країнах ЄС спостерігається перевиробництво молока, експерти переконані, що українські молочні продукти можуть бути конкурентоспроможними оскільки якість та смакові властивості українського молока та

молочних продуктів є досить високими, тому для українських молокопереробників дуже привабливою є можливість постачання своєї продукції в країни Євросоюзу, який за місткістю займає друге місце у світі після США, а ціни на ринку молочної продукції у декілька разів вищі, ніж в Україні. Незважаючи на те, що країнам ЄС дозволено імпортувати лише молоко екстракласу, в Україні існують молокопереробні підприємства, які здатні задовольнити усі вимоги ЄС, стати на рівні з іншими країнами і достойно конкурувати в сегменті молока та молочної продукції. Разом з тим слід зауважити, що вихід на ринок Європи українським підприємствам значно ускладнюється політичними чинниками та високим рівнем захисту своїх товаровиробників урядами європейських країн.

Проблеми експорту вітчизняної молочної продукції на світові ринки пов'язані також з недостатнім використанням механізмів державного регулювання, які сприяли б виходу молокопереробних підприємств на міжнародні ринки, та з відсутністю підтримки з боку держави, належної нормативної законодавчої бази, що дало б змогу розвиватись вітчизняним підприємствам молочної промисловості.[4]

Вирішити основні проблеми виходу підприємств молокопереробної галузі на зовнішні ринки збуту могло б:

- скорочення витрат на переробку молока та підвищення рівня якості готової молокопереробної продукції завдяки впровадженню новітніх технологій (забезпечуючи одночасно зниження ціни на необхідний товар для кінцевого споживача);

- отримання додаткових доходів виробником та задоволення потреб споживачів різних контингентних груп населення шляхом освоєння випуску інноваційних продуктів молокопереробними підприємствами.

Для зміни ситуації, яка склалась на вітчизняному ринку молока, доцільним було б запропонувати удосконалення чинної системи державного регулювання галузі, зокрема:

- підвищення прозорості і доступності механізму здешевлення кредиту шляхом мінімізації кардинальних щорічних змін в кредитній політиці для переробних підприємств та вдосконалення механізму відшкодування часткової компенсації.

- необхідність надання кредитних субсидій за об'єктивними критеріями – правила та умови проведення конкурсного відбору позичальників мають бути прозорими та єдиними для усіх агропромислових підприємств і чітко прописані у відповідному нормативному акті, що визначає правила надання часткової компенсації процентної ставки за кредитами;

- відстрочення податкових платежів до державного бюджету шляхом надання податкових канікул, що дозволить тимчасово зменшити податкове навантаження на платника, та дасть змогу вивільнити певну суму коштів для розвитку підприємницької діяльності;

- удосконалення системи виплат державних дотацій молокопереробним підприємствам та спрощення процедури для їх отримання;

- створення державою привабливого інвестиційного середовища, яке зможе забезпечити державні гарантії захисту іноземних інвестицій: гарантії від зміни законодавства, від примусових вилучень, переказу і використання прибутку на випадок припинення інвестиційної діяльності, компенсації та відшкодування збитків, скасування обмежень на вивезення прибутку та розмір інвестицій;

- удосконалення системи розподілу податку на додану вартість, внесеного переробними підприємствами до державного бюджету.

- утворення ринкових інституцій держави для підтримки експортної діяльності українських підприємств;

- налагодження співробітництва між державними, громадськими та приватними організаціями щодо сприяння експорту;

- ефективне нетарифне регулювання експорту та адаптація податкової і митної політики до норм ЄС;
- удосконалення законодавчої бази сприяння експорту;
- здійснення фінансування і страхування передекспортного виробництва продукції та експортних операцій та за рахунок державних та приватних коштів.

Висновки. Молокопереробний підкомплекс України має потенціал для завоювання високих конкурентних позицій як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, тому являє собою одну із найбільш перспективних та інвестиційно привабливих галузей сільського господарства. Але відсутність підтримки з боку держави значно гальмує розвиток експортного потенціалу підприємств даної галузі. Для зміни ситуації запропоновані вдосконалення бюджетної, податкової, інвестиційної фінансово-кредитної політики держави та внесення відповідних змін до законодавчої бази нададуть можливість надання товаровиробникам змінити на краще існуючу ситуацію на ринку молока.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2009 р. № 199 “Про розміри компенсації у 2009 році відсоткової ставки за залученими підприємствами агропромислового комплексу кредитами”.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2009 р. № 153 “Про затвердження Порядку використання у 2009-2013 роках бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів”

3. Андрійчук В. Г., Детермінанти формування торгівельної політики України: регіональний аспект. — К.: КНЕУ, 2011. — 624 с.

4. Мостенська Т. Л., Основи маркетингу [Текст] : навчальний посібник / Т.Л. Мостенська. - К. : Кондор, 2005. - 240 с.

5. Дем'яненко М.Я., Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М. Я. Дем'яненко, Ф.В Іванина // Економіка АПК, 2009 - №9

6. Газета підприємців АПК «АгроБізнес сьогодні»: [Електронний ресурс] - режим доступу <http://www.agro-business.com.ua/>

7. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс]- режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне скотарство: [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www.milkua.info/uk/>

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (February 26,2009), “Resolution “About the amount of compensation in 2009, interest rates on attracted enterprises of agroindustrial complex of loans”. vol .199

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (February 26, 2009), “Resolution “On approving the Procedure for use in 2009-2013 budgetary funds, allocated for support of agricultural enterprises through the mechanism of credits reduction" vol .153

3. Andriyчук С. D., (2011),Determinanty formuvannia torhivel'noi polityky Ukrainy: rehional'nyj aspekt [Determinants of the formation of the trade policy of Ukraine: regional aspect], Kyiv, Ukraine.

4. Mostens'ka T. L., (2005),Osnovy marketynhu [marketing Basics], Kyiv, Ukraine.

5. M.Ya .Demyanenko and F.V. Ivanina (2009) “State support as a factor of competitive agricultural production” , Ekonomika APK, vol. 9

6. The official site agribusiness entrepreneurs “Agrobusiness today”, available at: <http://www.agro-business.com.ua/> (Access November 2013).

7. The official site state statistics Committee of Ukraine, “State committee of statistics of Ukraine”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Access November 2013)

8. Information-analytical portal about milk and dairy cattle “Milkua.info”, available at: <http://www.milkua.info/uk/> (Access November 2013)

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013 р.